

*Послідовність в організації роботи
асистента вчителя
в умовах інклюзивного навчання*

Методичні рекомендації

Шоломківська ЗОШ І-ІІІ ст.

Послідовність в організації роботи асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання.

Зміст

1. Вступ.....	2
1. Переваги інклюзивного навчання.....	3
2. Послідовність в організації роботи асистента вчителя.....	9
3. Методи, форми і прийоми роботи з дітьми різних нозологій.....	24
4. Висновки.....	34
5. Література.....	35

Вступ

Якість навчально-виховного процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються і реалізуються потенційні можливості навчання та розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Усе ширше сьогодні почали використовувати термін «діти з особливими освітніми потребами»(діти з ООП), який робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні відхилення в розвитку. Останніми десятиліттями в усьому світі, в тому числі й в Україні, відбуваються докорінні зміни у розумінні та забезпеченні якісної освіти для дітей з особливими потребами. В основу новітніх освітніх технологій покладено принцип урахування інтересів таких дітей. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, поряд з ними у дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя.

Як свідчить практика передових європейських країн, більшість дітей з особливостями психо-фізичного розвитку може навчатись у загально-освітніх школах за умови використання моделі інклузивної освіти.

Сутністю інклузивної освіти є навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітній школі за умови пристосування освітнього простору до індивідуальних особливостей дітей, надання якісних освітніх послуг таким дітям.

Основною метою інклузивної освіти є досягнення якісних змін в особистісному розвитку дітей цієї категорії.

Передбачається здійснення змін освітньої системи, а не дитини. Інклузивна освіта визнає, що всі діти різні, а

школи і освітня система повинні підлаштовуватись під індивідуальні потреби всіх учнів — з порушеннями розвитку і без них. Однак інклюзивність не означає асиміляцію чи прагнення зробити всіх однаковими. Її ключовий момент — гнучкість врахування особистісних характеристик, що визначають темп навчання кожної дитини.

Переваги інклюзивного навчання

Інклюзивна школа — навчальний заклад, який забезпечує інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, зокрема:

- адаптує навчальні програми та плани, навколошнє середовище, методи та форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами;
- співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;
- створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Основні принципи інклюзивної школи такі:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх дітей шляхом розроблення відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розроблення стратегій викладання,

використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами за потреби мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання;

- вони є найефективнішим засобом, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Навчання в інклузивній школі зазначеної категорії дітей передбачає використання особистісно орієнтованих підходів у навчально-виховному процесі, застосування індивідуальних, групових форм роботи, враховуючи, вплив різних видів розладів і хвороб на процес навчання. Пріоритетними напрямами роботи є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя.

Навчання в інклузивних класах дітей з особливими потребами, з одного боку, допомагає їм адаптуватися до нормальних життєвих ситуацій, позбутися почуття ізольованості, відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, з іншого боку — вчить учнівську громаду школи спілкуватися та працювати разом, формує в них почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а насамперед — прийняття та визнання. Інклузивне навчальне середовище підвищує самооцінку та сприяє розвитку самостійності у дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами завдяки інклузивній освіті будуть краще підготовлені до

умов реального життя, матимуть більше можливостей брати участь у різних видах діяльності, що повною мірою узгоджується з вимогами компетентнісного підходу.

Як свідчать дослідження, в інклузивних класах наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь.

Інклузивні підходи у навчанні й вихованні корисні для родин дітей з особливими освітніми потребами. Адже батьки цих дітей отримують підтримку з боку інших батьків, краще розуміють у чому розвиток їхніх дітей є типовим й у чому атиповим, а також беруть активнішу участь у процесі навчання й виховання дитини.

Учителі інклузивних класів краще розуміють індивідуальні відмінності й особливості дітей, ефективніше співпрацюють із батьками та іншими фахівцями (спеціалістами з лікувальної фізкультури, психологами, логопедами, соціальними педагогами іншими).

Переваги для дітей з особливими освітніми потребами:

- Завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей.

- Ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами.
- Оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально.
- Навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей.
- У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими однолітками та участі у громадському житті.

Переваги для дітей без особливих потреб:

- Діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей.
- Діти вчаться налагоджувати та підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.
- Діти вчаться співробітництву здорових дітей та їхніх однолітків з особливими освітніми потребами.

Не підлягає сумніву, що інклузивне освітнє середовище формується цілою командою педагогів і фахівців – колективом, який працює в міждисциплінарній співпраці. У розвитку інклузивного освітнього простору беруть участь учителі початкової. Діти вчаться поводитися нестандартним чином, бути винахідливими, а також співчувати іншим.

Переваги для родин:

- Батьки отримують інформацію про типовий і атиповий розвиток дітей.
- Родини одержують підтримку з боку інших батьків.
- Батьки беруть активну участь у визначені навчальних цілей і завдань для дітей.

- Всі батьки стають частиною шкільної спільноти.

Переваги для вчителів та інших фахівців:

- Вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів.

- Вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що допомагає їм ефективно сприяти розвиткові дітей з урахуванням їхньої індивідуальності.

- Спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) навчаються працювати в команді.

Сьогодні загальноосвітній навчальний заклад має бути готовим для спільного навчання вих класів, учителі-предметники, логопеди, педагоги-психологи, педагоги-дефектологи, інструктор-ЛФК, педагоги додаткового навчання й асистент учителя. Особливістю такого навчального закладу повинно бути залучення батьків до співпраці з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей. В організації, підтримці та здійсненні навчально-виховного процесу допомогу вчителю надає асистент учителя.

Послідовність в організації роботи асистента вчителя

У системі інклюзивної освіти всі педагоги повинні мати позитивне ставлення до розмаїття потреб й інтересів учнів та розуміння сутності методів інклюзивного навчання. Звичайно, для виконання цих завдань педагогу потрібна допомога з боку адміністрації навчального закладу, фахівців та батьків. Крім співпраці з фахівцями та представниками шкільної спільноти, учитель найчастіше взаємодіє в класі з асистентом вчителя, на якого покладається широке коло завдань.

Інклюзивна модель освіти передбачає участь в освітньому процесі вчителів підтримки (асистентів учителів), які забезпечують особистісно орієнтований напрям навчально-виховного процесу.

Робота асистента вчителя полягає в:

- співпраці з учителями в організації інклюзивного навчання та виховання дитини з особливими освітніми потребами, батьками вихованця;
- участі в проведенні обстеження, спостережень щодо вивчення психофізичних особливоствей дитини;
- участі у розробці індивідуального навчально-виховного плану учня з особливими освітніми потребами;
- участі в реалізації індивідуального навчально-виховного плану під керівництвом учителів та інших професійних фахівців;
- оформленні відповідної документації, затвердженої керівником закладу, її поновленні.

Під час своєї діяльності асистент вчителя повинен забезпечити:

- встановлення довірливих стосунків та позитивних стосунків з учнем із особливими освітніми потребами;
- індивідуальний підхід (з урахуванням індивідуального навчального плану) до виконання навчально-виховних завдань учнем під час його роботи разом з іншими учнями у класі;
- гнучкий розклад відвідування уроків залежно від стану здоров'я та психологічних особливостей поведінки учня;
- мотивацію та заохочення учня із особливими освітніми потребами до участі у навчально-виховному процесі;
- добір, розробку додаткового дидактичного матеріалу до тем, які вивчаються, враховуючи особливі освітні потреби учня відповідно до вказівок учителя;
- допомогу в усвідомленні умов завдань, які подаються вчителем, їх виконанні;
- формування, розвиток, мовлення учня з особливими освітніми потребами;
- підтримку навчання учня, надаючи пояснення та демонструючи навички, а також моделюючи належну поведінку в класі, щоб закріпити знання, надані в класі вчителем;
- допомогу учневі у використанні наявних навичок у нових ситуаціях і умовах;
- використання спеціальних засобів, обладнання й технологій;

- контроль за поведінкою учня з особливими освітніми потребами під час навчально-виховного процесу, виконання вимог безпеки життєдіяльності учня;
- ведення спостережень за навчальною діяльністю учня з особливими освітніми потребами та об'єктивний запис інформації щодо виконання учнем завдань та змін у його поведінці, повідомляти цю інформацію вчителю.

Щороку збільшується кількість шкіл, у яких створюють класи з інклузивним навчанням. Це у свою чергу передбачає потребу в такій посаді.

Не залежно від того, хто призначений на цю посаду (можуть бути не тільки вчителі, а й батьки дитини з особливими освітніми потребами, волонтери), кожен новопризначений помічник учителя задається питанням: «Як правильно і в якій послідовності краще організовувати свою роботу?»

З метою полегшення праці асистенту рекомендую дотримуватись такої послідовності в організації роботи.

Для початку необхідно ретельно опрацювати нормативно-правову базу, що дасть змогу чітко бачити порядок і умови організації інклузивного навчання.

Невід'ємною частиною цього етапу роботи є вивчення посадових обов'язків.

Сама назва посади асистент (тьютор, помічник) учителя, говорить про тісну спів-працю із педагогічним колективом, який буде невід'ємною частиною інклузивного навчання. Тому важливим моментом при введені такого навчання є роз'яснювальна робота серед учителів, які працюватимуть в інклузивних класах. Попередню бесіду проводять керівники закладу, які

ознайомлюють колектив із новою формою навчання, її особливістю. Надалі інформаційно-методичні поради класоводу, учителям-предметникам, батькам надає асистент учителя і соціально-психологічна служба.

Основні форми консультивно-просвіт-ницької роботи:

- лекції (виступи) для педагогів та батьків;
- семінари (психолого-педагогічні, семінари-практикуми);
- складання пам'яток для батьків і педагогів з актуальних проблем дітей з особливими потребами;
- розробка рекомендацій учителям щодо здійснення особистісно зорієнтованого підходу в навчанні та вихованні дітей;
- бесіди з дітьми;
- індивідуальні та групові консультації з батьками та вчителями.

Наступний етап – підготовка дітей класу до того, що поряд із ними навчатиметься учень (кілька учнів) з особливими освітніми потребами:

- створити в класі демократичне середовище, налагоджувати між учнями дружні стосунки;
- привчати здорових дітей допомагати (в разі потреби) опікувати однолітків з обмеженими можливостями;
- присікати зневажливе ставлення до таких дітей.

Важливим моментом у роботі асистента є вивчення інформації про дитину, її актуального рівня розвитку, знань і вмінь. Помічник учителя ознайомлюється з витягом протоколу ПМПК, психодіагностикою

психолога, діагностикою соціального педагога, результатами обстеження дефектолога (логопеда, сурдопедагога, оліго-френопедагога, тифлопедагога), інформацією батьків. Протягом двох тижнів асистент спостерігає за навчанням дитини на різних уроках, її поведінкою під час уроків та на перервах, спілкується із батьками учня з ООП.

При вивченні учня, в залежності від віку і нозології дитини, асистент може ставити перед собою ряд таких запитань:

1. Чи орієнтується учень у розкладі?
2. Чи може самостійно організувати робоче місце? Скільки часу він на це затрачає?
3. Чи розуміє і знає призначення навчального приладдя?
4. Чи вміє користуватися підручником (де зміст? для чого він? як знайти необхідний параграф? скільки часу він для цього потребує?)?
5. Чи сприймає звернення учителя до всього класу? Чи потребує постійного звернення до нього особисто?
6. Який темп виконання різних типів завдань (тестове, розгорнутий відповіді, усне тощо)?
7. Які завдання викликають труднощі?
8. Чи потребує додаткових вказівок, навідних питань?
9. Які предмети даються легше, які важче?
10. Як швидко втомлюється?
11. Чи відволікається на зовнішні подразники?
12. Чи зручно розташоване робоче місце учня?
13. Чи старається працювати в темпі з класом? Наскільки йому це вдається?
14. Чи легко йде на контакт з оточуючими?

15. Як веде себе на перерві?
16. Чи шукає спілкування з однолітками?
17. Чим захоплюється?
18. Що вдається найкраще?
19. Чи має друзів?
20. Скільки часу витрачає на виконання домашніх завдань? Чи потребує їх спрощення? Чи потребує сторонньої допомоги?
21. Як проводить свій вільний час?

Отримані результати спостереження аналізує і ділиться висновками на засіданні консуль-таційно-педагогічної групи (заступник директора з навчально-виховної роботи, класовод чи класний керівник, асистент учителя, учителі-предметники, практичний психолог, соціальний педагог, дефектолог, медпрацівник, батьки або особи, які їх замінюють (надалі батьки) при розробці індивідуальної програми розвитку (ІПР), індивідуального навчального плану (ІНП), індивідуальної навчальної програми (в разі потреби), додаткових освітніх послуг та складанні розкладу занять для учня з ООП. Інформація асистента має бути стислою та зрозумілою всім учасникам консиліуму. Таке комплексне обстеження та обговорення його результатів допомагає визначити конкретні навчальні стратегії і підходи до навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Асистент учителя веде встановлену педагогічну документацію (журнал корекційно-розвиткових занять ведуть відповідні фахівці). Okрім визначеної в переліку документації, доречно вести облік роботи з батьками в окремому зошиті. Сюди ж можна записувати облік

роботи асистента в разі відсутності учня (робота з іншими дітьми школи, що потребують допомоги; вивчення методичної літератури, нормативно-правової бази, досвіду роботи інших інклюзивних шкіл; ознайомлення з новинами інклюзивної освіти; робота з документацією).

Після затвердження розроблених ІНП, ПР, розкладу уроків і корекційних занять учня, плану заходів КПГ (консультаційно-педагогічної групи) на I семестр (бесіди, лекції, круглі столи спільно з усіма учасниками інклюзивного навчання; згодом розробляється план заходів і на II семестр), асистент складає перелік предметів, які викликають у учня найбільші труднощі, на яких він потребує сторонньої допомоги. Від самого початку організації інклюзивного навчання триває тісна співпраця тьютора з учителем (класоводом) або учителями-предметниками (якщо учень з ООП навчається в середній школі). Вона полягає у попередньому обговоренні підготовки навчального матеріалу та зміні навчального плану з огляду на потреби учня. Для цього доцільно ретельно опрацювати навчальні програми (ЗНЗ і програму рекомендовану ПМПК). Подальші регулярні зустрічі і обговорення досягнень учня з ООП дає можливість дотриматися поступовості у викладі матеріалу. Вчителі ретельно планують гнучкі і цікаві заняття; враховуючи стадії розвитку дітей, спираючись на їх сильні сторони, розробляють такі завдання, які гарантують успішність процесу навчання кожної дитини, а асистент надає їм у цьому допомогу.

Можна виділити такі основні моменти щоденної роботи асистента:

- допомога учню під час уроків, перерв;
- попереднє обговорення з учителем-предметником навчального матеріалу, необхідних засобів навчання на урок;
- складання поурочного конспекту із обов'язковим зазначенням корекційної мети;
- обговорення результатів занять з учителями, які проводили уроки, та батьками учня.

Асистент учителя забезпечує соціальний супровід учня протягом усього шкільного дня, враховуючи поведінку, пов'язану з особливоствами психофізичного розвитку дитини, допомагає учневі у щоденних побутових потребах: користуванні туалетом, перевдяганні, прийомі їжі, особистій гігієні.

Заздалегідь асистент має обговорити з учителями теми уроків і завдань(щоденно), які мають виконувати учні. Це допоможе асистенту спланувати роботу на урок з учнем з ООП та оформити поурочний конспект.

Окрім цього на перерві потрібно перевірити готовність учня до уроку (підручник, зошит, щоденник, ручка та інші шкільні приладдя необхідні для цього уроку; спеціальні засоби навчання). Якщо учень ще самостійно не справляється, то потрібно це робити разом, поступово (по можливості) привчаючи учня до самостійної підготовки. Враховуючи особливість цих дітей важко переключатися з одного виду діяльності на інший, за кілька хвилин до кінця перерви варто зосередити увагу учня на наступному уроці: перевірити,

як він справився із домашнім завданням; повторити основні поняття, правила, вивчені раніше. Систематичне повто-рення попереднього матеріалу забезпечує краще запам'ятовування, допомагає з'ясувати рівень уже сформованих знань і є одним з основних методів роботи з учнями з ООП. Повторення перед уроком додає учневі впевненості у власних силах, підвищує його активність на уроці, забезпечує стійкість пізнавального інтересу.

Впродовж уроку варто бачити психо-фізичний стан дитини, уміти визначити рівень активності учня, коригуючи темп навчання та міру складності. Якщо дитина швидко втомлюється, потрібно переключити її увагу на легший вид діяльності або запропонувати кілька хвилин відпочинку.

Якщо учень з ООП самостійно справляється із завданнями на певному уроці, з певної теми, не варто обтяжувати його гіперопікою. Достатньо буде спостерігати за ходом його роботи і лише в разі потреби коригувати її. У такому разі асистент протягом уроку може допомогти учителю у певних організаційних моментах (виставити оцінки в щоденник, роздати картки для самостійної роботи або підготувати інший дидактичний матеріал, проконтрлювати роботу окремих учнів класу, надати їм необхідну допомогу).

Такі форми роботи асистента учителя на уроці, перейняті з досвіду закордонних шкіл з інклузивним навчанням, допомагають налаго-дити співпрацю з учителем, з класом, а найголовніше – учень з ООП більше відчуває себе звичайним учнем класу, що покращує етап адаптації та соціалізації. Таким чином підопічний

вироблятиме навики самостійної роботи, почуватиметься впевненіше. Оскільки асистент не може надати допомогу учню під час усіх уроків у тиждень (середня та старша школа), то доцільним є організація роботи в парі та в групі, залучення учнів-помічників до роботи з однокласником, що потребує їхньої підтримки.

Отже, варто пам'ятати, що головне завдання, яке стоїть перед командою, а насамперед перед асистентом – навчити учня з ООП вчитися самостійно.

По закінченню уроку доречно з учителем обговорити, що конкретно дитина засвоїла з даної теми, а над чим ще треба попрацювати. Не варто переходити до вивчення нового матеріалу, якщо немає засвоєння попереднього. Звісно, що кожна дитина може засвоїти матеріал на тому чи іншому рівні, і це залежить від її психофізичних особливостей. Асистент вчителя має бачити і відчувати цю межу: якщо дитина не встигла разом із класом засвоїти тему з певного предмета, то варто виділити час і допрацювати її в індивідуальному порядку.

Хорошим стимулом і дієвим методом у роботі з учнем з особливими потребами є схвалення його роботи, постійна позитивна підтримка. Та разом з цим варто реально оцінювати його досягнення. Оцінка діяльності такого учня здійснюється не в порівнянні з іншими дітьми, а з його власними досягненнями, які були до цього моменту, за принципом «учень вчора – учень сьогодні». Оцінювання з предмету здійснюється учителем-класоводом або учителями-предметниками, враховуючи індиві-дуальні можливості учня з ООП та

вимоги навчальних програм. Бали за навчальні досягнення виставляються у класний журнал.

Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливостями психофізичного розвитку наголошують: «Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів спеціальних шкіл є знання, вміння та навички, уявлення про природу та суспільство відповідно до вимог навчальних програм, рівень загальних інтелектуальних умінь, досвід самостійної діяльності та емоційно-ціннісні риси особистості, значущі для життедіяльності в суспільстві».

Отже, чітко підкреслено, що результатами навчання в сучасній національній системі освіти, принципово новим порівняно з традиційним знаннєвим підходом, виступають формування життєвого досвіду учня та широке зачленення емоційно-ціннісної сфери особистості та інших особистісних якостей. Вироблення ставлень до того, що вивчається, веде до вироблення ставлень до себе, інших людей, світу, і зрештою забезпечує підготовку учнів до життя.

Ще одним методом оцінювання учнів з ООП є портфоліо – зібрання робіт учня, що забезпечує цілісне бачення його слабких та сильних сторін, допомагає вивчити та проаналізувати динаміку розвитку учня. До портфоліо, яке варто розпочинати робити разом з учнем, а надалі, при можливості, учень збирає його сам під керівництвом асистента, мають входити продукти

навчальної діяльності учня (зошити з різних предметів, самостійні роботи, практичні, вироби з трудового навчання, зразки малюнків тощо), що засвідчують її динаміку, а не лише позитивні оцінки, а також дозволяють побачити результати корекційно-розвивального впливу. Крім робіт, потрібно вкладати у портфоліо фото з участю учня у позакласних та позашкільних заходах, що дасть змогу дитині відчувати себе частиною цілого колективу, а відтак підвищуватиметься рівень її соціалізації. Усі зібрани матеріали допомагають визначити ефективність індивідуальної програми розвитку та коригувати її; використовуються при обговоренні на психолого-педагогічному консиліумі, у спілкуванні з батьками.

Успіхи і невдачі учня з ООП потрібно у коректній формі повідомляти батькам. Це забезпечить єдність у навчанні. Можна порадити батькам на чому необхідно зосередити увагу при виконанні домашніх завдань. Не варто забувати, що батьків, у першу чергу, цікавить здоров'я дитини, тому асистенту вчителя потрібно бути уважним до будь-яких змін у її поведінці. Віддаючи дитину в інклузивний клас, для них болючим питанням є момент її соціалізації. У щоденному спілкуванні з батьками варто розповідати, як дитина себе вела, що робила, що казала, які моменти викликали у неї задоволення, а що засмутило. Обговорення почуттів учня має бути двостороннім. Батьки також мають ділитися своїми спостереженнями за поведінкою дитини вдома: що і як розказує про прожитий день у школі; чи з легкістю сідає до виконання домашніх завдань; якими предметами

захоп-люється, а які викликають труднощі; чи із задоволенням іде до школи. Безперервний тісний взаємозв'язок батьків і асистента полегшить період адаптації у класі, у школі, допоможе правильно планувати подальшу роботу з учнем.

Асистент учителя має не тільки надавати допомогу під час уроків, але й по-максимуму проводити з дитиною і перерви. Живе спілкування у невимушенній формі якнайкраще допоможе вивчити дитину, її потреби, рівень її спілкування з однолітками, зневілювати моменти негативної поведінки збоку учнів класу, залучити їх до надання допомоги однокласнику з ООП в разі відсутності асистента. Тому доцільно під час перерв створювати ситуації, які б зближували всіх учасників інклузивного класу, у яких підопічний включався б у розмову з однокласниками, не боявся б висловлювати свою думку, звертався б до них із проханнями.

Усі уроки, на яких була надана допомога учневі з ООП, асистент щоденно фіксує у відповідному журналі. У щоденнику спостре-режень він зазначає основні моменти поведінки учня (і позитивне, і негативне). Процес спостре-реження за особливостями психофізичного розвитку учня з ООП є безперервним. Завдання асистента – регулярне оновлення інформації про учня, оцінювання виконання індивідуальної програми розвитку.

Під кінець першого і другого семестрів асистент учителя пише звіти про проведену роботу з учнем, зазначаючи результати його навчальних досягнень, успіхи та труднощі із різних предметів. Дані звіти беруться до уваги на засіданнях КПГ, які проводяться

кожного семестру. Обов'язковим на засіданні в кінці першого семестру є перегляд поставлених цілей, при потребі вносяться корективи. В кінці другого семестру аналізується робота з учнем за рік (підбиття підсумків щодо поставлених коротко-строкових цілей та довгострокової, річної, мети).

Асистент у ході навчально-виховного процесу залишає учнів з ООП до позакласної та позашкільної роботи відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я. У журналі інклюзивного навчання веде облік проведених щотижневих виховних бесід з учнем.

Протягом усього навчального року асистент учителя вивчає методичну літературу, збагачує свій досвід, співпрацюючи з НРЦ (навчально-реабілітаційними центрами), беручи участь в районних та обласних семінарах, проходячи курси підвищення кваліфікації.

Дотримання послідовності у роботі допомагає асистенту вчителя чітко бачити всю схему інклюзивного навчання, планувати щоденну власну та перспективну учнівську діяльність, контролювати хід виконання ІПР, вносити відповідні корективи у роботу з учнем згідно з проведеними спостереженнями та детальним аналізом роботи всіх учасників інклюзивного навчання.

Методи, форми і прийоми роботи з дітьми різних нозологій

Ефективність навчання залежить від варіювання викладання — характеру подачі матеріалу, завдань, очікувань і оцінювання, врахування сильних сторін та потреб учнів. Серед найбільш оптимальних методів і прийомів диференційованого навчання є адаптації та модифікації навчального матеріалу. У їх використанні відбувається зміна методів навчання з тим, щоб учитель міг задовольнити потреби учнів та забезпечити доступ дитини до навчального змісту програми. Різниця полягає в тому, що:

- адаптація навчання змінює характер навчання, не змінюючи при цьому зміст або понятійну складність навчального завдання; використовуються засоби підтримки, які дають можливість дітям обійти перешкоди;
- модифікація навчання змінює характер навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання; вона полягає у спрощенні або видозміні самого навчального завдання.

Адаптація та модифікація навчального матеріалу залежить від психофізичних особливостей дитини, її віку. Кожен учитель, знаючи особливості своєї дитини з ООП, має розуміти і бачити, який із методів роботи є більш доцільним для застосування. Із власного досвіду хочу зазначити ряд методів, форм та прийомів роботи, які є найефективнішими. Використання цих методів учителями

та асистентами при роботі з дітьми різних нозологій значно поліпшує результативність інклюзивного навчання.

1.Постійна співпраця всіх учасників інклюзивного навчання

2.Систематична співпраця з батьками.

3.Орієнтація навчального процесу на сильні сторони дитини.

4.Вхідне і вихідне тестування.

Двічі на семестр, на початку і в кінці, варто провести контрольну роботу з навчального матеріалу, з метою з'ясування рівня. Форму проведення вибирає вчитель: диктант,тести чи розгорнуті відповіді на питання тощо.

5.Мотивація навчання.

Перед будь-яким завданням дитині потрібно пояснити з якою метою ми це робимо, для чого це потрібно.

6.Формування уміння в учня з ООП сприймати звернення вчителя до класу як безпосередню вказівку до себе.

Досить часто діти з ООП, особливо з затримкою психічного розвитку, навчаючись у класі, не сприймають вказівки вчителя до класу. Вони потребують додаткового звернення до них особисто. З часом, якщо на це постійно звертати увагу учня, ця проблема зменшується.

7.Поступовість, покроковість та порцій-ність у подачі навчального матеріалу.

Завдання на уроці давати від найпростішого, поступово ускладнюючи. Це дасть змогу побачити, який рівень складності завдань із даної теми і даного предмета

дитина може виконати самостійно, а над якими ще треба працювати. Тільки після достатнього засвоєння попереднього матеріалу можна переходити до наступного.

8. Систематичне повторення попереднього матеріалу перед уроком.

9. Багаторазове повторення на уроці.

10. Виокремлення найважливішого.

11. Зосередження уваги на роботі з узагальненими поняттями.

12. Позитивна підтримка учня.

13. Зміни видів діяльності.

Діти, які швидко втомлюються, потребують змін видів діяльності. Наприклад, з письмової роботи на роботу над картинкою, зображенням або усне зв'язне мовлення на запропоновану тему тощо. Інколи доцільно дати дитині просто відпочити.

14. Переключення уваги.

15. Коригування об'єму, змісту завдань та часу на їх виконання.

Можна використати такі прийоми:

1)На алгебрі, геометрії, фізиці, хімії чи на іншому предметі, де розв'язуються задачі:

а) спростити задачу в ході розв'язання, якщо учень не справляється із завданням даного рівня або запропонувати задачу за зразком;

б) допомогти учню в оформленні записів, щоб він мав можливість уважно послухати хід розв'язання;

в) якщо учні розв'язують задачу на дошці і справляються швидше, то продиктувати йому оформлення

записів або запропонувати продовжити розв'язання самостійно, збільшивши час на виконання.

2) На уроках української мови:

а) вибрати із вправи (діти класу пишуть речення повністю) необхідні слова і виписати (наприклад, іменники, прислівники, з апострофом, з не; залежить від теми, яку вивчають);

б) перше речення із вправи виконує із класом повністю, далі вибіркова робота;

в) частину вправи – письмово, частину – усно. Особливо доцільно при роботі з дітьми з ДЦП;

г) письмове власне висловлювання, яке учні класу виконують за урок, з учнем з ООП можна на уроці попрацювати усно, склавши спочатку разом план, а потім розповідь учня за планом протягом уроку відшліфовується, коригується і пишеться тільки на чорновик, а дома переписує у зошит;

г) збільшити час на виконання вправи.

16. Конкретні і чіткі вказівки.

17. Контроль та коригування записів учня.

У дітей з ДЦП часто спостерігається дисграфія: пропускають букви, слова, рядки, міняють букви місцями, тому варто слідкувати за оформленням роботи учня.

18. Робота в парах, в групах, залучення до співпраці учнів-помічників.

19. Формування навиків самостійності.

20. Робота учня біля дошки.

У дітей з ООП, особливо із затримкою психічного розвитку, робота біля дошки, тобто перед класом, викликає страх. Варто розпочати із чергування. Далі

просити записати дату на дошці. Потім на уроці можна викликати записати щось таке, що учень добре знає і впевнений у собі. Далі можна пропонувати розв'язати посильне завдання (можна зі сторонньою допомогою іншого учня чи вчителя). Лише після того, як учень із бажанням виконує попереднє доручення, можна ускладнювати наступне. Така форма роботи розвиває рішучість, впевненість в учня з ООП, він краще соціалізується.

21. Формування навиків роботи з тестовими завданнями.

Ефективною і більш доступною формою роботи є тестові завдання. Хоча часто і вони викликають в учнів труднощі. Має бути порційність і послідовність у складності. Не варто давати відразу багато завдань, це викликає в учня розгубленість. Можна запропонувати 2-3 завдання. Лише коли учень із ними справився, можна пропонувати наступне. Потрібно навчити як із чого краще розпочинати таку роботу. Асистент може використовувати такий алгоритм послідовності дій учня.

1. Знайди ключове слово у питанні.
2. Ще раз уважно прочитай питання.
3. Прочитай варіанти відповідей.
4. Подумай.
5. Якщо сумніваєшся, то ще раз уважно перечитай завдання.

Такі діти часто при читанні гублять рядок. Варто вчити (при можливості) рукою (пальчи-ком), які не задіяні у письмі, тримати рядок із запитанням. Питання мають бути чітко і просто сформульовані.

22. Використання комп'ютерних технологій.

23. Формування умінь роботи з Інтернетом.

Діти з ДЦП можуть ефективно використовувати інтернет-ресурси при підготовці додаткових повідомлень до уроку, при створенні проектів.

Діти з вадами слуху, у яких не сформоване внутрішнє мовлення, з труднощами справляються із власними висловлюваннями. У такому разі зразки творів з Інтернету допомагають дитині побудувати власне висловлювання.

Якщо така дитина користується планшетом, то підключення до Інтернет мережі допоможе в словниковій роботі. У дітей із вадами слуху дуже обмежений словниковий запас. Значення нового слова пояснити можна за допомогою картинки із Інтернету і супровідних кількох слів, значення яких дитина розуміє.

24. Використання карток-опор.

На кожну тему із предмета робити картку, в яку пропонувати учневі (або заздалегідь готує асистент) записати ключові слова-терміни, спрощені правила. Якщо тема вивчається кілька уроків (об'ємна), то на кожному уроці при вивченні чогось нового дописувати у неї. Використовувати при повторенні. Згодом з карток складається система.

Полегшить роботу учня і покращить запам'ятовування, якщо на картці буде не просто формула, а й коротко описане її буквинне і величинне значення.

Наприклад:

$$F=mg$$

F – сила тяжіння (Н), m - маса тіла (кг), $g=10\text{м}/\text{с}^2$

Якщо це геометрія, то картка може містити невеликий малюнок. Такими картками дитина може користуватися під час будь-яких видів робіт: домашня, класна, лабораторна, контрольна і т.д. Дітям з ООП важко даються до запам'ятовування формули. Головне завдання, щоб учену умів правильно прочитати зміст задачі(читати інколи по частинах, а то й по словах, розбираючи їхнє значення), записати за ним що дано, відшукати необхідну формулу, підставити числові значення і зробити обрахунки.

25. Робота з «фігурною» лінійкою.

«Фігурна лінійка» - лінійка-трафарет із геометричними фігурами, різними символами – хороша допомога на уроках геометрії (економія часу; вправляння у дрібній моториці рук). Можна зробити заготовки геометричних фігур із картону.

26. Формування вмінь скорочувати слова.

Діти у старших класах пишуть багато, тому варто вчити учня скорочувати слова. Особливо це полегшує роботу дітям з ДЦП. Головне привчати робити це так, щоб дитина потім могла зрозуміти написане.

27. Допомага при конспектуванні.

Часто на уроках, коли пояснення вчителя супроводжується записами у зошити, діти з порушеню моторикою рук або із психічною затримкою не справляються із обома завданнями. Вони або слухають, або пишуть і не чують пояснення. Так, щоб учену мав можливість уважно слухати учителя, асистент записує (все або частинку) у зошит або пропонує заздалегідь оформлену картку.

28. Оцінювання за принципом «учень вчора – учень сьогодні».

29. Робота за зразком.

Якщо таке завдання учень уже виконував, то варто на цьому наголосити, можливо, допомогти відшукати у зошиті те завдання, а далі надати йому можливість виконувати самостійно.

30. Участь у позакласних та позашкільних заходах.

Максимально адаптує дитину до шкільного та оточуючого середовища.

Дитина з вадами слуху в класі потребує особливого ставлення до неї з боку вчителя протягом усього навчально-виховного процесу. Тому і форми роботи з нею суттєво відрізняються.

При роботі з дитиною з вадами слуху варто максимально зосередити увагу над збагаченням її словникового запасу, розвитком мови. Оскільки мова дітей із вадами слуху відрізняється певними особливостями, які під час навчання обертаються на помилки у вживанні й написанні слів, у побудові речень, у розумінні прочитаного. Такі специфічні помилки не можна пояснити неуважністю, недостатнім старанням учня. Вони є наслідком неординарних умов його мовного розвитку. Під час уроку, при поясненні учителя, можна вибирати головне зі сказаного, записувати короткими фразами у окремий зошит і давати читати учневі. Можна використовувати роботу із підручником. Учневі записується завдання, а він з матеріалу підручника вибирає речення-відповіді і записує у зошит.

Найефективнішою формою перевірки знань є робота з тестами.

Такі діти можуть читувати з губ, тому варто продумати їхнє робоче місце. Таким чином дитина з вадами слуху може записувати невеликі за обсягом диктанти. Не зважаючи на вади мовлення у таких дітей, варто використовувати прийом вивчення напам'ять і відтворення вивченого. Зокрема, вірші дитина може розповідати на уроці або ж індивідуально, якщо соромиться однокласників. Можна запропонувати вивчене написати у зошиті або дати дитині роздрукований варіант вірша зі зміненим текстом (переставлені або змінені слова, пропущені або переставлені рядки) і запропонувати його відредактувати.

У багатьох випадках з серйозними мовними проблемами учням з вадами слуху потрібна грамотна корекційна допомога з боку фахівця (учителя-дефектолога), закріплена за цією дитиною, який міг би надавати необхідну допомогу учневі, консультувати вчителів, вихователів і батьків.

Загальноосвітній навчальний заклад, приймаючи дитину з вадами слуху, повинен бути готовий розділити відповідальність за долю, навчання й виховання дитини з її батьками, з фахівцями, що рекомендували для неї інклузивне навчання, з учителями-дефектологами, які здійснюють корекційну допомогу.

Діти зі складними вадами потребують широкого, багатопрофільного підходу.

Шукайте нове. Запитуйте себе (та інших): „Як я можу адаптувати цей урок для дитини, щоб матеріал засвоювався максимально активно?”

Дізнавайтесь про стратегії, що використовують інші вчителі для учнів з особливими вадами. Довідайтеся про різні стилі навчання. Завдяки цьому ви зможете використати найкращі підходи для конкретної дитини, з огляду на її індивідуальні та фізичних можливості.

Висновки

Досвід роботи нашої школи дає змогу стверджувати, що у плануванні та реалізації навчальних програм дітей з особливостями психофізичного розвитку необхідно забезпечити співпрацю між педагогами, працівниками школи, родинами, громадськістю. Основну увагу необхідно звернути на те, щоб ця співпраця (а в кінцевому результаті успіхи учнів з особливими потребами) здійснювалася систематично і на регулярній основі.

Аналіз певних досягнень процесу інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітню школу переконує нас у тому, що зроблені перші кроки, які є свідченням комплексних змін у покращенні життя дітей та їх сімей.

Отже, інклузивна освіта – це одна із реалій нашого життя. Її успіх залежить від грамотно організованого психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами як з боку спеціальної, так і з боку загальноосвітньої школи. Концепція інклузивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними і активними членами суспільства.

Неможливо уявити процес створення відкритого демократичного суспільства без інноваційних освітніх систем, які є віддзеркаленням цього процесу. Однією з основ такого демократичного бачення є рівні права на отримання якісної освіти усіх дітей.

Література

1. Єфімова С. М. Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності: методичний посібник. / С. М. Єфімова – Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2012. – 152 с.
2. Колупаєва А. А., Данілавічютє Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. / Колупаєва А. А., Данілавічютє Е. А., Литовченко С. В. – Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 197 с.
3. Розвиток політики інклюзивних шкіл. Інтегроване планування послуг, їх надання та фінансування в Канаді: посібник / [Блейз Дж., Чорнобой Е., Крокер Ш., Страт Е., Красюкова-Еннс О.] ; під ред. О. Красюкова-Еннс. – Київ: Паливода А.В., 2012. – 46 с.
4. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч. курс та наук.-метод. посіб. / Т. В. Сак. – Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 168 с.
5. Таранченко О. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник. / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда. – Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с.
6. Чорнобой Е. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта: посібник. / Е. Чорнобой, О. Красюкова-Еннс. – Київ: Паливода А.В., 2012. – 32 с.

Для нотаток
